

INFORMASJON OG PROPOSISJON I LYS AV WITTGENSTEINS TRACTATUS

Hva er forholdet mellom informasjon og tanker? Finnes det informasjon utover det som kan formuleres språklig? Jeg presenterer her en uortodoks lesning av Wittgensteins *Tractatus*, som vektlegger et billedlig og komposisjonelt syn på proposisjoner. Gjennom denne tolkningen argumenterer jeg at informasjon, forstått som mulige kombinasjoner av objekter, utgjør rammene for symbolikk. Samtidig utgjør proposisjoner, forstått som mulige kombinasjoner av symboler, rammene for informasjon. Som konsekvens er informasjon ikke logisk forut for språk eller tanke. Informasjon og symbolikk er isteden på samme nivå.

Av Martin Gullvåg Sætre

Hvordan kan begrepet “informasjon” forstås med utgangspunkt i Wittgensteins *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921)? Hva er forholdet mellom informasjon, tolkning, språk og bilder? Her vil jeg vise hvorfor forholdet mellom informasjon og representasjon er avgjørende i Wittgensteins tidlige filosofi. Jeg vil også argumentere for at dette arbeidet bidrar til en dypere forståelse av informasjon som et generelt filosofisk tema.

HVA ER INFORMASJON?

I vår informasjonsteknologiske tid har spørsmål rundt informasjon en økende relevans. Er informasjon relatert til, og kanskje avhengig av, språk? Hva er forholdet mellom tanke, informasjon, kunnskap og forståelse? Før vi vurderer hvordan Wittgensteins tidlige filosofi kan anvendes til å svare på slike spørsmål er en viss klarhet rundt begrepet «informasjon» nødvendig. I første omgang vil jeg gjøre et avgjørende skille mellom to forskjellige former for informasjon.

For det første kan vi snakke om informasjon *i seg selv*. Noe er informasjon i seg selv når det er potensielt informativt. Dette vil inkludere for eksempel DNA-sekvenser, tilstander som kan brukes som vitenskapelig evidens,

som i geologien, hendelser med «naturlig betydning» (Grice 1971), som f.eks. røyk der dette tas for å bety ild, osv. Informasjon i denne forstand er relatert til anvendelse eller effekt på en generell, muligens ikke-instansiert, måte. Informasjonen består i en gjenstand, et tema, en hendelse, en prosess, eller et mønster. Informasjon i denne forstand er ikke nødvendigvis tilgjengelig, og kan bli ignorert. Det er spørsmål om *hvorvidt* en gitt person *har* tilgang til informasjonen, men den er i seg selv foruten tolkning eller perspektiv. Tolkning vil eventuelt omhandle hvordan informasjonen flettes inn i et større bilde, eller hvordan det reageres på den. I denne forstand finnes det ikke falsk informasjon, men det finnes rent tilsynelatende informasjon. Det finnes i tillegg informasjon av dette slag som, selv om det er snakk om noe potensielt informativt, også kan være villedende.

For det andre snakker vi om informasjon *for noen*, når noen hevder å besitte informasjon i en spesifikk situasjon, eller når noen forsøker å informere. I dette tilfelle er informasjonen produsert, kommunisert og intendert som sådan. Informasjon er her relativ til en spesifikk tolkning eller et perspektiv – en påstand. I denne forstand kan man gi noen falsk informasjon, ikke fordi det muligens ikke er

snakk om informasjon i seg selv, men fordi det er snakk om noe uriktig eller usant. Med andre ord er det ikke slik at sanne proposisjoner kommunisert kun som informasjon for noen, ikke som informasjon i seg selv, er falsk informasjon. Noe kommuniseres som informasjon for noen når det er den spesifikke måten å forstå en tilstand eller hendelse som gis, dvs. når noe *representeres* på en viss måte. Det er kun i form av informasjon for noen, som formulert på en spesifikk måte, at informasjon kan formuleres som eksplisitt kunnskap. Dette er noen observasjoner rundt to betydninger av “informasjon”, som kunne ha blitt utdypet betydelig. Men det viktigste skillet mellom de to kan virke mer forsvinnende. Informasjon i seg selv er noe som ikke kan motsies. Det gir lite mening å si, for eksempel, at noe utgjør informasjon, men at det er feil. Man kan være uenig i *at* noe er informasjon, men ikke i selve informasjonen. Informasjonen kan i det hele tatt hverken være sann eller usann. Man kan for eksempel observere strata og dermed ha direkte tilgang til geologisk informasjon; man behøver ikke i tillegg tolke det man ser, før man forsøker å bringe informasjonen videre. I kontrast kan man så motsi informasjonen eller tolkningen som blir kommunisert. Det er først med en tolkning av informasjonen at riktigheten eller sannheten av denne informasjonen blir et spørsmål.

Fremstilt på denne måten kan det virke vanskelig å forstå hvordan det kan ha seg at noe kan være informasjon i seg selv, dvs. uten å ha noen sannhetsverdi. Men dette spørsmålet må kombineres med spørsmålet om hvordan informasjon kan «tolkes» på en måte som tilsier at den er sann eller usann. Begge disse spørsmålene vil jeg prøve å belyse gjennom en lesning av Wittgensteins tidlige filosofi. Spesielt er synet på proposisjoner som Wittgenstein utarbeider i *Tractatus Logico-Philosophicus* relevant for å forstå opphavet til distinksjonen mellom informasjon i seg selv og informasjon i den fortolkete og/eller kommuniserte forstand. Dette vil først og fremst forklare hvordan informasjon både kan forstås direkte og som en representasjon.

TRACTATUS OM BILDER OG PROPOSISJONER

I *Tractatus* utvikler Wittgenstein et særegent syn på proposisjoner. Kort fortalt hevder han at proposisjoner, inkludert den skrevne eller talte setningen, er bilder av hva som er tilfelle hvis proposisjonen er sann (TLP 4.022). Bilder presenterer generelt mulige situasjoner, men proposisjoner avbilder mer spesifikt sine egne sannhetsbetingelser. Selv om hva bilder gjengir kan være åpenbart, er det gjerne vanskelig å si hva de representerer, eller å tolke hva de «sier». I kontrast forstår man hva proposisjoner “avbilder” kun

dersom man forstår hva de sier.

Det er to nærliggende og historisk populære innvendinger mot Wittgensteins tidlige filosofi. Begge innvendingene kritiserer påstanden om at det er et nært forhold mellom bilder og språklig representasjon. For det første, det er ikke gitt at et bilde presenterer noen mulig situasjon. Det finnes for eksempel rent abstrakte bilder. Bilder trenger egentlig ikke å representere noe som helst, i motsetning til påstander. For det andre, proposisjoner representerer uten å ligne på situasjonen som representeres. For eksempel, i «Alexander er mindre enn Per» er tegnet «Alexander» større enn «Per», i motsetning til hva som sies om deres referenter, og det er ingenting i situasjonen som svarer til ordene «er» eller «enn». Derfor er ikke setningen billedlig. Wittgenstein svarer på begge innvendingene på samme måte, nemlig med at de forutsetter et overflatisk syn på avbildning. For Wittgenstein beror ikke avbildning på noen kunnskap om at avbildningen og det avbildede har lignende trekk. Han ser ikke på avbildning som en *ekstern* relasjon mellom bilde og det avbildede. Den representerende relasjonen inneholdes i selve bildet, skriver han (TLP 2.1513). Vi kan se hva som avbildes direkte i bildet, uten at vi trenger å trekke korrelasjon mellom bildet og noen øvrig tilstand. Gjennom en konvensjonell representasjonsform las elementene i bildet oversette til objekter i en mulig situasjon. Dette er forklaringen på at bilder kan avbilde, visuelt, romlig eller abstrakt, en hvilken som helst imaginær tilstand, helt uavhengig av om tilstanden faktisk har forekommet eller er fysisk mulig.

Dette synet på bilder svarer også på motsigelsen om at proposisjoner ikke ligner på hva de representerer. Så lenge proposisjoner kan forstås som å bestå av elementer, tegn, i en gitt konfigurasjon, vil en representasjonsform oversette helheten til en fremstilt situasjon. Derfor er det ikke slik at setningen trenger å visuelt sett ligne på situasjonen den beskriver. Likevel er ikke dette hele svaret. Det er for Wittgenstein også en viktig forskjell mellom bilder og proposisjoner. Dette oppsummerer han gjennom innsikten at man generelt ikke kan fastslå hva et bilde, som *Mona Lisa*, sier. Det hevdes gjerne at et bilde er verdt tusen ord, men dette er en underdrivelse. Tilsvarende, og kanskje enda mer åpenbart, vet man generelt heller ikke hva *negasjonen* av et bilde skulle tilsi; det er uklart hvordan man visuelt kan presentere at noe *ikke* er tilfelle. I kontrast forstår man kun en proposisjon hvis man forstår hva den, og dermed dens negasjon, sier.

Årsaken til denne forskjellen er ikke at det er noe fundamentalt ontologisk skille mellom bilder og propo-

sisjoner. Skillet er heller knyttet til det at proposisjoner består av tegn som anvendes utover deres umiddelbare kontekst; tegnet «A» har samme betydning som tegnet «A» (TLP 3.203). Med andre ord, tegnene i en proposisjon anvendes også i andre proposisjoner, hvor de har en del av betydningen sin til felles. I kontrast består bilder generelt av helt egne elementer. Det at proposisjonen er bygd opp av kjente tegn gjør at de gir koordinater til et sted i «det logiske rom», slik at vi sammenligner proposisjoner med hverandre. Wittgenstein gjør dermed skillet mellom proposisjon og bilde til et skille mellom representasjonsformer. Dersom representasjonsformen er den han kaller «den logiske formen», så forstås bildets elementer som deler av en generell symbolikk. I så fall kan det relateres til andre proposisjoner med absolutt presisjon.

En proposisjon har en dobbel rolle i at den inneholder både informasjon i seg selv og informasjon for noen. Den inneholder informasjon i seg selv i den forstand at den selv har en viss logisk multiplisitet. Den består av en spesifikk kombinasjon av tegn. I tillegg informerer proposisjonen om noe i en spesifikk kontekst; tegnenes konfigurasjon representerer objekters konfigurasjon. Mens bilder krever en tolkning for å representere, for eksempel når et portrett fremstilles som en livaktig illustrasjon av sitt subjekt, inneholder proposisjonen en spesifikk tolkning i seg selv. For Wittgenstein vil det å «tolke» et bilde som en skildring bety nettopp at man behandler bildet som en representasjon, på linje med språklige proposisjoner, nettopp ved å anvende den logiske representasjonsformen (Hutto 2006:61).

Kanskje kan dette virke som en grov eller uferdig forklaring, ettersom det er uklart hva det vil si å anvende den logiske representasjonsformen. Dette er også noe upresist formulert av Wittgenstein i *Tractatus*. I bakgrunnen er det en ganske klar idé, som kan forstås enklere gjennom en studie av de filosofiske notatbøkene Wittgenstein skrev på 1910-tallet. Hovedpoenget, slik jeg forstår det, er at konfigurasjonen av elementer i bildet, eller av tegn i den analyserte proposisjonen, i seg selv gir sannhetsbetingelsen for proposisjonen. Det eneste hypotetiske ved proposisjonen er at tegnene står for objekter. Måten tegnene er konfigurert representerer ikke måten objektene i en «mulig situasjon» er konfigurert, men viser hvordan objekter må være konfigurert for at proposisjonen skal være sann. Tegnenes konfigurasjon er konstitutiv for sannhetsbetingelsen av proposisjonen.

Dermed kan man forstå proposisjonen som en direkte kombinasjon av visse elementer, hvor ett eller flere av disse elementene ikke kun er navn for objekt, men forekommer som objekt i seg selv. Dette utgjør konfigurasjonen av tegnene. Denne tolkningen av Wittgenstein svarer også på spørsmålet om hvorvidt de «enkle objektene» i *Tractatus* inkluderer relasjoner og egenskaper, eller om de kun er objekter i materiell forstand. Wittgenstein skriver at objektene som utgjør fakta «henger i hverandre», slik at man ikke kan referere til et objekt uavhengig av noen faktisk kontekst (TLP 2.03). Samtidig er ikke fakta noe annet enn rene kombinasjoner av objekter. Med andre ord må han forstås som å si at objekter er hverandres konfigurasjoner. Når man produserer en proposisjon så arrangerer man tegn på en viss måte, som tilsier at man konfigurerer dem gjennom ett eller flere objekter. Dette i seg selv er nok til å fastslå meningen til tegnene.

Skillet mellom proposisjoner og andre bilder kan nå bedre forklares som et skille mellom de bildene hvor selve konfigurasjonen symboliseres, og de hvor konfigurasjonen vises frem direkte. I førstnevnte kategori har vi, for eksempel, proposisjonen *Fa*. Wittgenstein vektlegger at proposisjoner må forstås som fakta, for å representere mulige fakta, heller enn livløse tegn. Her vil derfor proposisjonen være at tegnet *F* står forut for *a*, med betydningen at førstnevnte er funksjon og sistnevnte argument. Samtidig hevder han at proposisjoner

kan analyseres som kombinasjoner av enkle navn, så *Fa* består f.eks. av navnene *a* og *b*. Poenget, Wittgenstein gjør her, er at man ikke kan uttrykke proposisjonen uten funksjons/arguments-formen *Fa*, siden nettopp denne formen fører konfigurasjonen av *a* inn i symbolismen (TLP 5.47). Hvis forholdet mellom funksjon og argument snus om, som resulterende i f.eks. *Gb*, ville heller konfigurasjonen av *b* gis som del av symbolismen. Dette ville derfor sagt noe annet, selv om de billedlige elementene og objektene som forutsettes ville vært de samme. Man kan gjengi én og samme komposisjon av elementer på to forskjellige måter. Dette er forklaringen på at man kan tolke samme informasjon på i hvert fall to forskjellige måter.

I kontrast vil en ekstern relatering av *a* og *b* vise en partikulær konfigurasjon uavhengig av, og i tillegg til, både *a* og *b*. I, f.eks., tegnet «*a*» «*b*» er det kun navn som forekommer som meningsfulle elementer. Dette tegnet må bety noe ganske annet enn *Fa*, ikke fordi det gir mindre informasjon, men tvert om fordi den romlige relasjonen

mellom *a* og *b* utgjør en arrangering av tegnene. Med andre ord kan dette forstås som et bilde hvor *a* og *b* relateres gjennom et tredje element, kall det *c*. Dette bildet ville igjen kunne formuleres som en proposisjon, men da kun ved å la et symbol stå for arrangeringen, f.eks. ved *Hab*. Poenget Wittgenstein legger vekt på er at bilder alltid utgjør fakta i seg selv; det lar seg ikke gjøre å avbilde objekter utenfor noe spesifikt arrangement. Arrangementet er med på å avgrense hva som uttrykkes. Med språket, gjennom den logiske representasjonsformen, så gjøres arrangement om til eksplisitt symbolisme. Generalisert har denne tolkningen av Wittgensteins *Tractatus* den konsekvens at objekter, som omtales som verdens «substans» (TLP 2.021), ikke er å forstå som uavhengig av språket. Tvert om er de en del av språket, på lik linje med deres symboler. De er ikke objekter i den ordinære, materielle forstand, men svarer til fundamentale symbolske operasjoner (TLP 5.474). Rekkevidden av objekter består i rekkevidden av mulige konfigurasjoner av tegn. Proposisjonen består av tegn i en faktisk konfigurasjon, noe som sier at objektene som forutsettes av denne konfigurasjonen faktisk er i denne tilstanden. Dette er noe som stemmer eller ikke stemmer overens med virkeligheten, det er sant eller usant.

I det man uttrykker en proposisjon, viser man dens sannhetsbetingelser. Man behøver derfor ikke anvende en ekstern tolkning for å forstå den. Dette synet på språklig mening gir en forklaring på det fenomenet som gjerne kalles «komposisjonalitet», nemlig at proposisjoner er basert på deler som er kjente fra før, samtidig som at det vektlegger kreativiteten involvert i språklig praksis gjennom organisering av delene. Som Wittgenstein (1916:11) skriver i notatbøkene sine så «håndterer logikken seg selv». Med «logikk» mener han her de grunnleggende symbolske operasjonene språket er basert på. Alle konfigurasjoner av enkle tegn er i og for seg meningsfulle proposisjoner. Det er derfor ikke mulig å uttrykke meningsløse proposisjoner. Meningsløse setninger inneholder tegn som ikke har blitt gitt en symbolsk betydning, og er derfor rent meningsløse heller enn å representere noe såkalt «logisk umulig».

KONKLUSJON

I grunnleggende trekk, er dette min lesning av synet på språk og tanke i Wittgensteins *Tractatus*. Gitt at denne tolkningen stemmer, ikke kun som en lesning av *Tractatus* men også som et syn på opphavet til symbolsk notasjon og proposisjoner, har det følger for forholdet mellom informasjon og tolkning. Informasjon er på samme nivå som tolkning, heller enn at de to er grunnleggende uavhengig av hverandre, eller at den ene er logisk forut for den andre.

Det virker også som det er et nærmere forhold mellom informasjon og forståelse, enn mellom kunnskap og forståelse. Informasjon i seg selv inngår i logisk argumentasjon, men ikke som premiss. Premisser er antagelser, noe som forutsetter en tolkning og dermed informasjon for noen. Antagelser er riktignok forutsett for logisk argumentasjon, men selve den logiske slutningen involverer heller informasjon i seg selv. Årsaken er at proposisjoner har en sannhetsfunksjonell struktur, en struktur som muliggjør slutninger mellom dem. Kort skissert tilsier dette, for Wittgenstein, at et komplekst bilde inneholder andre bilder, som kan avledes fra det første. Dette er grunnen til at man kan trekke slutninger uavhengig av premissenes sannhetsverdi. Forståelse handler om håndtering av spesifikk informasjon i seg selv, heller enn en kunnskap om informasjon for noen.

Kanskje mer sentralt vil den tidlige Wittgensteins filosofi også ha konsekvensen at informasjon for noen alltid involverer en tolkning, som forutsetter språk. Språket er forut for, og uavhengig av, all kunnskap. Informasjon i seg selv er på sin side heller ikke forut for eller uavhengig av språket. Det er gjennom proposisjoner, eller vår symbolisme, at skillene mellom objekter blir meningsfulle. Men dette går begge veier. Språket selv beror på billedlige og symbolske teknikker, og i den forstand er det avhengig av informasjon i seg selv. Det vil si, språklig representasjon er avhengig av at verden har hva Wittgenstein kaller «substans». Hvis lesningen jeg har presentert her stemmer, så vil dette si at representasjon er avhengig av vår evne til å bruke språket konsekvent over tid, på en slik måte at vi kan overføre informasjon i seg selv til informasjon for noen, og *vice versa*.

LITTERATUR

- Grice, H.P. 1971, "Meaning", i J. Rosenberg og C. Travis red., *Readings in the Philosophy of Language*, i Rosenberg, J. og Travis C. (red.), 436–444, Prentice Hall, New York.
- Hutto, D.D. 2006, *Wittgenstein and the End of Philosophy: Neither Theory nor Therapy*, Palgrave MacMillan, Basingstoke.
- Wittgenstein, L. 2001, *Notebooks 1914–1916*, D.F. Pears og B.F. (overs.). McGuinness, Routledge, London.
- . 2001, *Tractatus Logico-Philosophicus*, oversatt av D.F. Pears og B.F. (overs.). McGuinness, Routledge, London.